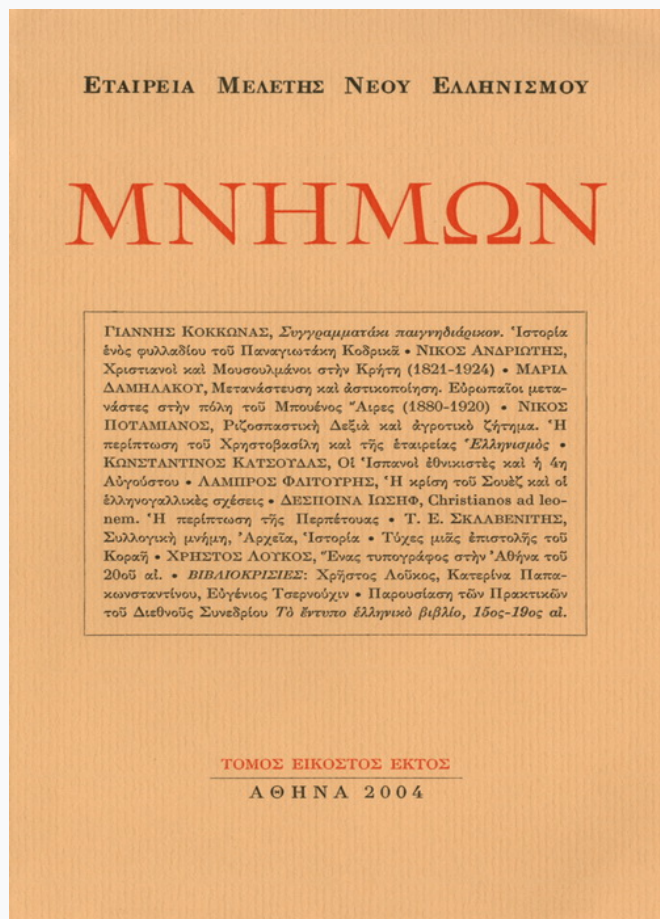

Μνήμων

Τόμ. 26 (2004)

Η ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ ΣΟΥΕΖ (1956) ΚΑΙ ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΣΤΙΣ ΕΛΛΗΝΟΓΑΛΛΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

ΛΑΜΠΡΟΣ Α. ΦΛΙΤΟΥΡΗΣ

doi: [10.12681/mnimon.838](https://doi.org/10.12681/mnimon.838)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΦΛΙΤΟΥΡΗΣ Λ. Α. (2004). Η ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ ΣΟΥΕΖ (1956) ΚΑΙ ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΣΤΙΣ ΕΛΛΗΝΟΓΑΛΛΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ. *Μνήμων*, 26, 183–199. <https://doi.org/10.12681/mnimon.838>

ΛΑΜΠΡΟΣ Α. ΦΛΙΤΟΥΡΗΣ

Η ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ ΣΟΥΕΖ (1956) ΚΑΙ ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΣΤΙΣ ΕΛΛΗΝΟΓΑΛΛΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

Η Γαλλία και η Αγγλία δεν θα γίνουν ποτέ δυνάμεις
που να μπορούν να συγκριθούν με τις Ηνωμένες Πολι-
τείες και τη Σοβιετική Ένωση.

Κόνραντ Αντενάουερ, 1956¹

Η κρίση στο Σουέζ το 1956 αποτελεί ένα κομβικό σημείο στην εξέλιξη των διεθνών σχέσεων κατά την μεταπολεμική περίοδο και την περίοδο του ψυχρού πολέμου. Η ένταση που με τη μία ή την άλλη μορφή υπολάνθανε στην περιοχή από την εποχή του πρώτου αραβο-ισραηλινού πολέμου, το 1948-1949, απέκτησε το 1956 άλλες διαστάσεις, μετατρέποντας μία ως τότε μάλλον περιφερειακή σύγκρουση σε πρόβλημα παγκόσμιας εμβέλειας.² Η εμπλοκή των Μεγάλων Δυνάμεων στο Σουέζ και η εξέλιξη της κρίσης αποτέλεσαν τα χαρακτηριστικότερα παραδείγματα της οριστικής μετάβασης στον διπολισμό και σηματοδότησαν την παρακμή των παραδοσιακών ευρωπαϊκών υπερδυνάμεων (Βρετανίας και Γαλλίας).³ Επιπλέον, το 1956 θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως έτος ορόσημο για την ανάδειξη του αραβικού εθνικισμού ως βασικού συστατικού στοιχείου του αντιαποικιακού κύματος που συγχλόνηζε τον κόσμο, ενώ η όλη κρίση ενίσχυσε τις προσωπικές φιλοδοξίες χαρισματικών ηγετών που θέλησαν —και εν μέρει κατάφεραν— να κινηθούν ανάμεσα στις δύο υπερδυνάμεις. Το παράδειγμα του Νάσερ είναι ενδεικτικό. Τέλος, η μελέτη της συγκεκριμένης κρίσης δεν μπορεί να είναι ολοκληρωμένη αν δεν εξεταστούν οι αλληλοεπιδράσεις του γειτονικού γεωγραφικού χώρου, οι συμμαχίες και οι εϋθραυ-

1. Keith Kyle, *Suez*, Néa Υόρκη, St Martin's Press, 1991, σ. 467.

2. Philippe Moreau Defruges, *Relations Internationales. I. Questions régionales*, Παρίσι, Seuil, 1993, σ. 130-133.

3. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Anne Dulphy, «το Σουέζ αποκρυστάλλωσε την αδυναμία των μέσων εθνών». Βλ. Anne Dulphy, *La politique extérieure de la France depuis 1945*, Παρίσι, Nathan, 1994, σ. 36.

στες ισορροπίες αλλά και οι παραδόσεις των λαών που κατοικούν στην ανατολική λεκάνη της Μεσογείου.⁴

Η θέση της Ελλάδας στην κρίση του 1956 επηρεαζόταν σχεδόν από όλους τους παράγοντες που διαμόρφωναν τη γενικότερη κατάσταση. Χώρα μεσογειακή και μάλιστα της Ανατολικής Μεσογείου, με πολιτιστικούς δεσμούς τόσο με τους Άραβες όσο και με τους Εβραίους, με οικονομικά συμφέροντα στην περιοχή που αποκτούσαν ιδιαίτερη σημασία εξαιτίας της παρουσίας ελληνικών παροικιών στην Αίγυπτο, το Ισραήλ, τη Συρία κ.ά., η Ελλάδα είχε περισσότερους λόγους εμπλοκής στην κρίση από την απλή γεωγραφική εγγύτητα. Μέλος του NATO και με φιλοδοξία να αποτελέσει βασικό πυλώνα της ατλαντικής πολιτικής ανάσχεσης των Σοβιετικών στην περιοχή, η ελληνική κυβέρνηση είχε να αντιμετωπίσει την επιδείνωση της κατάστασης στην Κύπρο. Το αντιαποικιακό και αντιβρετανικό κλίμα ήταν παράγοντες που η νέα κυβέρνηση Καραμανλή έπρεπε να λαμβάνει υπόψη της προκειμένου να διαμορφώσει μια συγκεκριμένη πολιτική στην περιοχή. Όλοι αυτοί οι παράγοντες επηρέασαν αποφασιστικά την ελληνική στάση την περίοδο της κρίσης στο Σουέζ.

Οι σχέσεις της Ελλάδας με τα εμπλεκόμενα στην κρίση κράτη δοκιμάστηκαν σε μεγάλο βαθμό το έτος αυτό. Παραδοσιακή φίλη της Αιγύπτου αλλά με επιφυλάξεις έναντι του νασερικού εθνικισμού, η Αθήνα προσδοκούσε να μη δυσχερευτεί τους Άραβες τόσο για να προστατεύσει τις ελληνικές κοινότητες της περιοχής όσο και για να διατηρήσει την εύνοια των αραβικών κρατών στην κυπριακή υπόθεση. Πολιτικά συμφέροντα και κοινό αίσθημα έμοιαζαν να συντονίζονται την περίοδο αυτή. Ο αντι-αποικιακός και αντι-ιμπεριαλιστικός λόγος του Νάσερ έβρισκε απήχηση στην ελληνική κοινή γνώμη που αντιμετώπιζε με απέχθεια τις ύστατες προσπάθειες Βρετανών και Γάλλων να διατηρήσουν τις παλαιές τους αυτοκρατορίες. Αναμφισβήτητα, οι σχέσεις της Ελλάδας με την Βρετανία την περίοδο της κρίσης έχουν τη μεγαλύτερη σημασία για ευνόητους λόγους. Ωστόσο, η εξέλιξη των ελληνογαλλικών σχέσεων την περίοδο αυτή αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον αν αναλογιστούμε το παρελθόν στις σχέσεις Αθήνας-Παρισιών. Οι δύο χώρες είχαν καταφέρει μετά από ένα διάστημα αναγκαστικού επαναπροσδιορισμού των επαφών τους, μετά τη λήξη των πολεμικών συγκρούσεων της δεκαετίας του 1940, να βελτιώσουν τις διμερείς σχέσεις τους και να προχωρήσουν από το 1953 και εξής στη σύναψη στενών οικονομικών σχέσεων. Οι συμφωνίες οικονομικής συνεργασίας που πέτυχε ο Μαρκε-

4. Από την πλούσια βιβλιογραφία σχετικά με την κρίση στο Σουέζ, την επίδρασή της στη δημιουργία του λεγόμενου «Τρίτου Κόσμου» και τη σημασία της στην ανάπτυξη του κινήματος των Αδελμεύτων βλ. κυρίως Marc Ferro, *Suez 1956 et la naissance d'un tiers-monde*, Bruylès, Complexe, 1981 και Marie-Christine Aulas, *Suez*, Bruylès, Complexe, 1982.

ζίνης το 1953 σηματοδοτούσαν στην ουσία μια νέα εποχή στη δραστηριοποίηση του γαλλικού κεφαλαίου στην Ελλάδα. Σε συνδυασμό με τη μεγάλη πολιτιστική παράδοση που είχε η Γαλλία στη χώρα αλλά και με το κενό που άφηνε η κρίση στις ελληνοβρετανικές σχέσεις εξαιτίας του Κυπριακού, ο γαλλικός παράγοντας στην Ελλάδα αποκτούσε χαρακτηριστικά γνωρίσματα βαρύνουσας σημασίας. Η κρίση ωστόσο του 1956 απέδειξε πόσο ευαίσθητες ήταν αυτές οι σχέσεις και κατά πόσο μια φαινομενικά άσχετη για την Ελλάδα κρίση μπορούσε να επηρεάσει τις σχέσεις της με μια δύναμη που δεν είχε γεωστρατηγικά συμφέροντα στον ελληνικό χώρο.⁵

Η Αίγυπτος χωρίς να έχει αποκοπεί από τη βρετανική επιρροή είχε εμπλακεί το 1948 στον ατυχή για εκείνη πόλεμο εναντίον του Ισραήλ. Η εσωτερική κατάσταση ήταν ιδιαίτερα οξυμένη, καθώς οι οικονομικές και κοινωνικές ανισότητες ήταν έντονες. Η ιδιαιτερότητα της κατάστασης ευνόησε την ανάπτυξη στους κόλπους του στρατού ενός εθνικιστικού ρεύματος που με ηγέτες τον στρατηγό Ναγκίμπ και τον συνταγματάρχη Νάσερ κατέλαβε την εξουσία το 1953, απομακρύνοντας τον βασιλιά Φαρούκ. Σε σύντομο χρονικό διάστημα όλες οι εξουσίες περιήλθαν στα χέρια του Νάσερ, ο οποίος κατάφερε να αναδειχθεί σε ηγετική φυσιογνωμία όχι μόνο της χώρας του αλλά και ολόκληρου του αραβικού κόσμου. Ο νέος αιγύπτιος πρόεδρος προκειμένου να διασφαλίσει την εξουσία του επεδίωξε από την πρώτη στιγμή να κερδίσει την εύνοια των συμπατριωτών του. Η νέα πολιτική που υιοθέτησε έναντι των Βρετανών ικανοποιούσε πλήρως το λαϊκό αίσθημα. Οι Αιγύπτιοι, στη μεγάλη τους πλειοψηφία, αντιμετώπιζαν από δεκαετίες πολύ εχθρικά τη βρετανική πατρωνία της χώρας. Βασικός εκπρόσωπος του αραβικού εθνικισμού και χαρακτηριστικό δείγμα ηγέτη με μεσσιανικές αντιλήψεις, ο Νάσερ στήριξε την πολιτική του σε μια σειρά από ενέργειες που στα μάτια των δυτικών αναλυτών φάνταζαν λαϊκιστικές, ενώ για τους Άραβες κινούνταν στα πλαίσια μιας αδέσμευτης αντι-ιμπεριαλιστικής πολιτικής. Προσπαθώντας να δώσει σάρκα και οστά σε αυτή την πολιτική αλλά και να επιλύσει χρόνια οικονομικά προβλήματα της χώρας του, ο Νάσερ ενέταξε στις προτεραιότητές του τη ρύθμιση του καθεστώτος της διώρυγας του Σουέζ. Η ανάλυση του συνόλου των λόγων που οδήγησαν την Αίγυπτο να επιζητήσει να αναλάβει τον έλεγχο της διώρυγας, που ως τότε την εκμεταλλεύονταν με αποικιακές συμβάσεις οι Βρετανοί και δευτερευόντως οι Γάλλοι, δεν θα μας απασχολήσει εδώ. Ωστόσο, είναι απαραίτητη η σκιαγράφηση του περιγράμματος που θα κάνει κατανοητό το ρόλο και τη θέση της Ελλάδας στην κρίση.

5. Για μια συνοπτική εξέταση των ελληνογαλλικών οικονομικών συναλλαγών της περιόδου βλ. Lampros Flitouris, *La présence de la France en Grèce après la deuxième guerre mondiale (1945-1955)*, mémoire de D.E.A., Université de Paris I, Παρίσι 1999, σ. 21-24.

Όταν τέθηκε το ζήτημα της διώρυγας από την αιγυπτιακή πλευρά κανείς δεν φανταζόταν τις εξελίξεις. Αρχικά μάλιστα δόθηκε η εντύπωση ότι το ζήτημα θα λυνόταν στα πλαίσια των διπλωματικών διαδικασιών. Ύστερα από επίπονες συνομιλίες των ενδιαφερομένων μερών και χάρη στην παρέμβαση και των Η.Π.Α. συμφωνήθηκε (19 Οκτωβρίου 1954) η αποχώρηση των βρετανικών φρουρών, αναγνωρίστηκε η εδαφική κυριότητα της Αιγύπτου επί των στενών αλλά διατηρήθηκε ο έλεγχος της εταιρείας στη διώρυγα, οπότε διασφαλιζόταν η ελεύθερη διεθνής ναυσιπλοΐα.⁶ Το Λονδίνο προσδοκούσε ότι μια τέτοια υποχώρηση έναντι των Αιγυπτίων θα συνέβαλε τόσο στην βελτίωση των διακρατικών σχέσεων όσο και στη μείωση της έντασης που υπήρχε με το γειτονικό Ισραήλ. Ο Νάσερ όμως έχοντας πετύχει μια πρώτη νίκη φάνηκε έτοιμος να αναλάβει πιο δραστήριο ρόλο στην περιοχή, σε μια εποχή μάλιστα που η Σοβιετική Ένωση εκδήλωνε το δικό της ενδιαφέρον για τις εξελίξεις στη Μέση Ανατολή. Οι Η.Π.Α. και η Βρετανία, προσπαθώντας να ενισχύσουν το αντικομμουνιστικό μέτωπο στη Μέση Ανατολή, είχαν προχωρήσει από τις αρχές του 1950 στην υπογραφή διαφόρων πολιτικών και στρατιωτικών συμφώνων με τις χώρες της περιοχής. Ωστόσο, δεν έγινε εφικτή η προσέλευση της Αιγύπτου σε κανένα από αυτά τα σύμφωνα.⁷ Το Κάιρο ακολούθησε μια ιδιόμορφη πορεία, που το ανέδειξε όχι απλά ως ένα από τα κέντρα του κινήματος των Αδερσμεύτων, μαζί με το Βελιγράδι και το Νέο Δελχί, αλλά και ως ένα κέντρο του αντιαποικιακού αγώνα. Την ίδια περίοδο ο Νάσερ στράφηκε προς τη Μόσχα και τους συμμάχους της για την προμήθεια στρατιωτικού υλικού, καθώς οι Η.Π.Α. εξόπλιζαν μόνο τα μέλη του Συμφώνου της Βαγδάτης και έμοιαζε να μην τις απασχολεί άμεσα η ασφάλεια της Αιγύπτου.⁸

6. Laila Amin Morsy, «The role of the United States in the Anglo-Egyptian Agreement of 1954», *Middle Eastern Studies* 29.3 (1993) 526-558.

7. Το 1951 οι Η.Π.Α., η Βρετανία, η Γαλλία και η Τουρκία συγκρότησαν την «Ανώτατη Συμμαχική Διοίκηση της Μέσης Ανατολής». Σύντομα ένας νέος σχηματισμός γεννήθηκε υπό τον τίτλο «Οργάνωση Άμυνας της Μέσης Ανατολής» (MEDO), που όμως δεν κατάφερε να συνασπίσει όλες τις χώρες, από την Τουρκία ως το Πακιστάν. Τον Απρίλιο του 1954 υπογράφηκε μια συνθήκη συνεργασίας μεταξύ Τουρκίας και Πακιστάν, ενώ το Μάιο του ίδιου έτους υπογράφηκε σύμφωνο συνεργασίας μεταξύ των Η.Π.Α., της Τουρκίας, του Ιράκ και του Πακιστάν. Τον Φεβρουάριο του 1955 υπογράφηκε συμφωνία αμυντικής συνεργασίας μεταξύ Τουρκίας και Ιράκ. Η προσχώρηση σε αυτό το σύμφωνο της Βρετανίας τον Απρίλιο του 1955 οδήγησε στη συγκρότηση ενός νέου αμυντικού οργανισμού που έγινε γνωστός ως το «Σύμφωνο της Βαγδάτης». Στο Σύμφωνο προσχώρησαν το Σεπτέμβριο του 1955 το Πακιστάν και το Νοέμβριο του 1955 το Ιράν, ενώ στις εργασίες του προβλεπόταν η συμμετοχή κι ενός Αμερικανού παρατηρητή. Βλ. Pierre-Michel Durand, «Le pacte de Bagdad, pacte oublié de la guerre froide», *Revue de l'histoire diplomatique* 2 (2000) 115-149 και Henry Kissinger, *Διπλωματία* (μετάφρ. Γ. Κοβαλένκο), Αθήνα, Νέα Σύνορα - Αιβάνα, 1995, σ. 588-589.

8. Για το διπλωματικό παρασκήνιο της κρίσης βλ. Kissinger, *ό.π.*, σ. 583-614.

Η ανάδειξη του Νάσερ σε ηγετική φυσιογνωμία του νεοσύστατου κινήματος των Αδελφεικών —μετά την συνάντηση της Bandoeng (Απρίλιος 1955)— δημιουργούσε ακόμα μεγαλύτερη ένταση στις σχέσεις των Δυτικών με τον αιγύπτιο πρόεδρο.⁹ Οι Αμερικανοί και οι Βρετανοί επεδίωκαν ακόμα και την ύστατη αυτή ώρα να διατηρήσουν έναν έλεγχο στην Αίγυπτο. Τον Δεκέμβριο του 1955 οι Η.Π.Α. και η Βρετανία πρότειναν στο Νάσερ να αναλάβουν την κατασκευή ενός κολοσσιαίου φράγματος στο Ασουάν του Άνω Νείλου. Το σχέδιο αυτό —του οποίου η αποτελεσματικότητα είχε αμφισβητηθεί από την πρώτη στιγμή από πολλές πλευρές— αποτελούσε για το Νάσερ το μεγάλο του επικοινωνιακό όπλο και προσέλαβε έναν ιδιαίτερα έντονο συμβολικό χαρακτήρα. Το μεγάλο αυτό έργο, εκτός από τις όποιες λύσεις θα έδινε στα προβλήματα της αιγυπτιακής οικονομίας, θα αποτελούσε δείγμα των δυνατοτήτων της νέας Αιγύπτου και θα ήταν ένα ορατό σύμβολο που θα ενίσχυε το κύρος του νέου καθεστώτος. Εκείνη λοιπόν την περίοδο ο Νάσερ έκανε γνωστό ότι θα επεδίωκε την αυτοχρηματοδότηση του έργου προκειμένου να διατηρήσει την ανεξαρτησία του από τα δύο μπλοκ. Έτσι θα χρησιμοποιούσε τα έσοδα από την εκμετάλλευση της διώρυγας του Σουέζ για την ίδια την Αίγυπτο. Επομένως η συμφωνία του 1954 ετίθετο υπό αμφισβήτηση. Το κατά πόσο η υπόθεση του φράγματος αποτελούσε πρόφαση ή όχι είναι μια άλλη ιστορία.

Η οριστική —και τυπική— ρήξη του Νάσερ με τη Δύση επήλθε στις 16 Μαΐου 1956, όταν ο πρώτος αναγνώρισε την κυβέρνηση του Μάο Τσε Τουνγκ στην Κίνα.¹⁰ Παράλληλα, χρησιμοποιώντας έντονη ρητορική εναντίον του Ισραήλ και υπέρ των παλαιστινιακών δικαιωμάτων, ενίσχυε ολοένα και περισσότερο έμπρακτα τα εθνικιστικά αραβικά κινήματα στο Μαρόκο, την Τυνησία και κυρίως την Αλγερία. Η πολιτική αυτή τον έφερε αντιμέτωπο με τους Αμερικανούς και τους Βρετανούς, που έβλεπαν να χάνουν την Αίγυπτο παρά τις υποχωρήσεις τους στο ζήτημα του Σουέζ, αλλά και με τους Γάλλους, που κατηγορούσαν ανοιχτά τους Αιγυπτίους —όπως και τους Γιουγκοσλάβους— για ενίσχυση των εθνικιστών της Βόρειας Αφρικής.¹¹ Η κρίση κορυφώθηκε τον Ιού-

9. Jean Lacouture, «Bandoeng: vent d'Est sur le Tiers-Monde», *L'Histoire* 151 (Ιανουάριος 1992) 114-118.

10. Το Σεπτέμβριο του 1955 η ΕΣΣΔ και η Αίγυπτος υπέγραψαν συμφωνία προμήθειας πολεμικού υλικού. Η κίνηση αυτή έγινε μόνο όταν οι Η.Π.Α. αρνήθηκαν την πώληση όπλων στο Νάσερ την άνοιξη του ίδιου έτους. Η σοβιετο-αιγυπτιακή συμφωνία, αν και ήταν περιορισμένη στην αγορά όπλων, θορύβησε το αμερικανικό υπουργείο εξωτερικών που έβλεπε την Αίγυπτο να οδηγείται στην αγκαλιά των Σοβιετικών. Βλ. Pierre Milza, *Les relations internationales 1945-1973*, Παρίσι, Hachette, χ.χ., σ. 129-130.

11. Για παράδειγμα, τον Οκτώβριο του 1956 οι γαλλικές αρχές είχαν σταματήσει πλοίο υπό γιουγκοσλαβική σημαία που μετέφερε πολεμικό υλικό από την Αίγυπτο στην Αλγερία προς ενίσχυση των αλγερινών εθνικιστών. Βλ. Δόμνα Βισβίτζη-Δοντά, *Ιστορία του Μεταπολεμικού κόσμου 1945-1970*, Θεσσαλονίκη, Βάνιας, 2019, σ. 175.

λιο του 1956 όταν ανακοινώθηκε η οριστική απόφαση του Νάσερ να κατασκευάσει φράγμα στο Ασουάν με δικά του έξοδα. Είχε προηγηθεί η άρνηση των Η.Π.Α. να χρηματοδοτήσουν το εγχείρημα ως αντιοικονομικό. Τα νέα δεδομένα οδήγησαν τον αιγύπτιο πρόεδρο στην απόφαση να εθνικοποιήσει τη διώρυγα του Σουέζ (26 Ιουλίου).¹² Η κίνηση αυτή προκαλούσε ανοιχτά τα ευρωπαϊκά —και κυρίως τα βρετανικά— συμφέροντα στο Σουέζ, ενώ η αναγνώριση κατά την ίδια περίοδο των δικαιωμάτων της Αιγύπτου από τη Μόσχα είχε ως αποτέλεσμα η σοβιετική πολιτική να κερδίσει την συμπάθεια μεγάλης μερίδας των Αράβων. Το Λονδίνο και το Παρίσι βρέθηκαν ενώπιον μιας ιδιόμορφης κατάστασης: τα συμφέροντά τους άμεσα και έμμεσα βρίσκονταν σε κίνδυνο, ενώ και το γόητρό τους ως βασικών μεσογειακών δυνάμεων ετίθετο υπό αμφισβήτηση. Η απόφαση της βρετανικής και γαλλικής κυβέρνησης να επέμβουν στην Αίγυπτο θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως το κύκνειο άσμα των προσπαθειών των προπολεμικών παγκόσμιων δυνάμεων να διατηρήσουν το ρόλο τους σε έναν γειτονικό και ζωτικό για εκείνες χώρο, όπως ήταν αυτός της Μεσογείου.

Η κρίση του 1956 και η επέμβαση στην Αίγυπτο των Βρετανών και των Γάλλων το φθινόπωρο του ίδιου έτους εκδηλώθηκε σε μία κρίσιμη φάση του Κυπριακού.¹³ Η ελληνική κυβέρνηση, αν και προσπάθησε να δείξει αυτοσυγκράτηση, βρέθηκε ενώπιον μιας ελληνικής κοινής γνώμης εμφανώς αναστατωμένης από τη βρετανική στάση στην Κύπρο και κάθετα αντίθετης στην πολιτική των δύο παραδοσιακών ευρωπαϊκών αποικιακών δυνάμεων στη Μέση Ανα-

12. Η άρνηση των Η.Π.Α. για χρηματοδότηση της κατασκευής του φράγματος του Ασουάν προήλθε από αντιδράσεις κυρίως του Κογκρέσου και των τραπεζών που αμφέβαλλαν για την αποδοτικότητα ενός τέτοιου σχεδίου. Βλ. Pierre Baralle, «La Méditerranée dans la guerre froide», *Relations Internationales* 87 (1996) 300. Ο Ιω. Στεφανίδης αναφέρει ως αιτίες της αμερικανικής υπαναχώρησης τόσο την αντίδραση του αμερικανο-εβραϊκού λόμπι όσο και την αντίδραση μελών του Κογκρέσου από φόβο για τις επιπτώσεις που θα είχε στην ανταγωνιστικότητα του αμερικανικού βαμβακιού η διάθεση του αιγυπτιακού βαμβακιού στις διεθνείς αγορές. Βλ. Ιωάννης Δ. Στεφανίδης, *Ασύμμετροι εταίροι. Οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Ελλάδα στον Ψυχρό Πόλεμο 1953-1961*, Αθήνα, Πατάκης, 2002, σ. 76. Ωστόσο, ο Kissinger αναφέρει ότι ο υπουργός εξωτερικών των Η.Π.Α. Dulles είχε ενοχληθεί από τα διπλωματικά παιχνίδια του Νάσερ. Όταν αναγνωρίστηκε η κυβέρνηση του Μάο Τσε Τουνγκ από την Αίγυπτο, για τις Η.Π.Α. δεν υπήρχε άλλη λύση παρά να αποχωρήσουν από το σχέδιο κατασκευής του φράγματος. Ήταν ένα είδος τιμωρίας της αιγυπτιακής υπεροψίας. Βλ. Kissinger, *ό.π.*, σ. 591. Για μια ανάλυση της αμερικανικής οικονομικής πολιτικής στην Αίγυπτο βλ. Alain Gresh, *Economic Aid and American policy toward Egypt 1955-1981*, Άλμπανυ, State University of New York Press, 1985.

13. Για μια αναλυτική παρουσίαση του αντίκτυπου στην κυπριακή υπόθεση της κρίσης του Σουέζ με βάση τα βρετανικά αρχεία βλ. Evanthis Hatzivassiliou, «The Suez crisis, Cyprus and Greek foreign policy, 1956. A view from the British archives», *Balkan Studies* 30.1 (1989) 108-129.

τολή. Η πιθανότητα χρήσης της Κύπρου από τους Βρετανούς και τους Γάλλους για την εξαπόλυση επιθέσεων εναντίον των αιγυπτιακών θέσεων έφερνε σε δύσκολη θέση τους Έλληνες της μητρόπολης και της Κύπρου που διατηρούσαν πολύ καλές σχέσεις με τους αραβικούς λαούς της Ανατολικής Μεσογείου.¹⁴ Η κυβέρνηση των Αθηνών βρισκόταν σε δύσκολη θέση καθώς χρειαζόταν την αραβική υποστήριξη για την προώθηση του Κυπριακού στον Ο.Η.Ε., ενώ είχε να αντιμετωπίσει την παρουσία της πολυπληθούς ελληνικής κοινότητας της Αιγύπτου που εύλογα αναζητούσε στήριγμα στη μητρόπολη σε μια περίοδο έκρηξης του αραβικού εθνικισμού.¹⁵

Η ελληνική αντίθεση στις επιχειρήσεις του Σουέζ σε επίσημο επίπεδο ήταν δεδομένη, αν και εκφρασμένη με αρκετά διπλωματικό και κομψό τρόπο. Ωστόσο, η αντίθεση στην σχεδιαζόμενη επιχείρηση των γαλλοβρετανικών δυνάμεων προσλάμβανε ευρύτερες διαστάσεις και στρεφόταν πλέον και εναντίον της Γαλλίας. Στην Κύπρο, για να καθησυχάσουν τις γαλλικές δυνάμεις, οι μαχητές της Ε.Ο.Κ.Α. διαβεβαίωναν τον αρχηγό των γαλλικών δυνάμεων στο νησί ότι δεν θα επετίθεντο σε Γάλλους, ενώ ο Γρίβας κάλεσε τον λαό να αποφύγει τις αντιγαλλικές ενέργειες.¹⁶ Ωστόσο, δεν συνέβη το ίδιο με τον ελληνικό τύπο, που σε ένα μοναδικό ξέσπασμα φιλοαραβισμού κατηγορούσε για μεγάλο διάστημα και με σφοδρότητα τις «ιμπεριαλιστικές» δυνάμεις Βρετανία και Γαλλία για την στάση τους. Η καθολική αυτή καταδίκη από τον ελληνικό τύπο μπορεί να ήταν κατανοητή όσον αφορά την Βρετανία αλλά αποκτούσε ιδιαίτερη βαρύτητα αναφορικά με τη Γαλλία. Ήταν η πρώτη φορά που η ελληνική κοινή γνώμη στρεφόταν εναντίον των γαλλικών πρωτοβουλιών και μάλιστα σε μία περίοδο κατά την οποία τα γαλλικά κεφάλαια προσπαθούσαν να εδραιωθούν στην ελληνική αγορά. Επιπλέον, για πρώτη φορά η Γαλλία της δημοκρατίας και της ισότητας αντιμετωπιζόταν όπως η Βρετανία, η οποία ανέκαθεν θεωρείτο από τμήματα του ελληνικού λαού ως υπαίτια των εκάστοτε δεινών της Ελλάδας.

Ως το καλοκαίρι του 1956 ο ελληνικός τύπος και η ελληνική κυβέρνηση

14. Οι γαλλοβρετανικές δυνάμεις που συγκεντρώθηκαν στην Κύπρο πλησίαζαν τους 60.000 άνδρες. Βλ. Milza, *ό.π.*, σ. 131.

15. Για τη θέση της ελληνικής κοινότητας της Αιγύπτου κατά την κρίση στο Σουέζ βλ. Ευθύμιος Θ. Σουλογιάννης, *Η ελληνική κοινότητα Αλεξανδρείας 1843-1993*, Αθήνα, ΕΛΙΑ, 1994, σ. 289-302 και του ίδιου, *Η θέση των Ελλήνων στην Αίγυπτο*, Αθήνα, Δήμος Αθηναίων, 1999, σ. 212-248.

16. Archives du Ministère des Affaires Etrangères (AMAE), Europe 1944-1960, Grèce 163, Πρεσβεία Αθηνών προς Κεντρική Υπηρεσία, αρ. 1018/EU, Αθήνα, 15 Οκτωβρίου 1956. Την ίδια περίοδο όμως η Ε.Ο.Κ.Α. ενίσχυε τις επιθέσεις της εναντίον των βρετανικών δυνάμεων, καθώς κορυφώνονταν οι διώξεις του ελληνοκυπριακού πληθυσμού. Βλ. Ευάνθης Χατζηβασιλείου, «Η τελευταία περίοδος της αγγλοκρατίας στην Κύπρο 1941-1959», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. ΙΣΤ', Αθήνα, Εκδοτική Αθηνών, 2000, σ. 450.

ακολουθούσαν μια μάλλον μετρημένη τακτική απέναντι στη νέα γαλλική κυβέρνηση του Guy Mollet και ασχολούνταν περισσότερο με τη γαλλική στάση στην Κύπρο σε συνάρτηση με την εξέλιξη του αλγερινού ζητήματος. Η ελληνική εμπλοκή όμως και η ψύχρανση των ελληνογαλλικών σχέσεων επήλθαν σε σύντομο χρονικό διάστημα, κυρίως μετά την συνδιάσκεψη του Λονδίνου. Στα τέλη Αυγούστου 1956 οργανώθηκε από τις δυτικές δυνάμεις σύσκεψη στη βρετανική πρωτεύουσα με σκοπό την εξεύρεση λύσης μετά την εθνικοποίηση της διώρυγας και την κοινή αντιμετώπιση του προβλήματος από τα ενδιαφερόμενα μέρη. Η γαλλική διπλωματική αποστολή στην Αθήνα σε γενικές γραμμές έδειχνε να κατανοεί τη δυσχερή ελληνική θέση εξαιτίας των εξαρτήσεων της από τους Άραβες και για το Κυπριακό αλλά και για την ελληνική κοινότητα της Αιγύπτου. Ωστόσο, ο γάλλος πρεσβευτής στην Αθήνα Charpentier πίστευε ότι η Ελλάδα θα έπρεπε να αποδεχθεί την πρόσκληση που της έγινε για συμμετοχή στη διάσκεψη. Ανέφερε δε χαρακτηριστικά, λίγο πριν από την έναρξη των συνομιλιών, ότι: «μια σωστή αντίληψη όμως της αλληλεγγύης της με τη Δύση, των ενδιαφερόντων της ως ναυτικής δύναμης, χωρίς να μιλήσουμε για την επιθυμία της να προωθήσει το Κυπριακό ζήτημα, την καλεί να αποδεχθεί την πρόσκληση». Υπογράμμιζε όμως ότι παρά την επιθυμία εφοπλιστικών κύκλων της Ελλάδας για συστράτευση με τη Δύση, για πολλούς Έλληνες και μόνο η συμμετοχή στη συνδιάσκεψη θα ισοδυναμούσε με προδοσία, ειδικά όταν την περίοδο εκείνη εκτελούνταν ελληνοκύπριοι αγωνιστές από τις βρετανικές αρχές της Κύπρου. Η ελληνική πλευρά ζήτησε από τους Γάλλους και τους Βρετανούς τη διεξαγωγή της συνδιάσκεψης σε άλλη πόλη εκτός Βρετανίας, καθώς έτσι θα μπορούσε, χωρίς να προδώσει τους Συμμάχους, να ικανοποιήσει και την ελληνική κοινή γνώμη αλλά και να δοθεί χρόνος στο Νάσερ προκειμένου να βρεθεί μια ειρηνική λύση. Κατά το γάλλο πρεσβευτή, οι ελληνικές προτάσεις φανέρωναν στην ουσία τον φόβο της κυβέρνησης Καραμανλή για πιθανή αποσταθεροποίησή της, εξαιτίας του ολοένα αυξανόμενου αντισυμμαχικού κλίματος. Σημείωνε δε ότι ο υπουργός εξωτερικών Αβέρωφ προσωπικά ήθελε να λάβει μέρος στη συνδιάσκεψη αλλά οι ενδοκυβερνητικές πιέσεις ήταν ισχυρότατες, ενώ οι λαϊκές αντιδράσεις επηρέαζαν καθοριστικά τη στάση του.¹⁷ Εν τέλει η ελληνική κυβέρνηση δεν έλαβε μέρος στη συνδιάσκεψη και σε επίσημη ανακοίνωσή της ανέφερε ότι σε αυτή της την απόφαση δεν επηρεάστηκε από την πορεία του Κυπριακού, γεγονός που κατά τη γαλλική πρεσβεία δεν ίσχυε.¹⁸

Όταν μετά την συνδιάσκεψη του Λονδίνου η επέμβαση στην Αίγυπτο ανα-

17. A.M.A.E., Europe 1944-1960, Grèce 1956-1960, 177, Πρεσβεία Αθηνών προς Κεντρική Υπηρεσία, αρ. 808/EU, Αθήνα, 11 Αυγούστου 1956.

18. A.M.A.E., Europe 1944-1960, Grèce 1956-1960, 177, Πρεσβεία Αθηνών προς Κεντρική Υπηρεσία, αρ. 856/EU, Αθήνα, 24 Αυγούστου 1956.

μενόταν άμεσα, και στην Κύπρο προετοιμάζονταν οι βρετανικές και οι γαλλικές δυνάμεις, ο ελληνικός τύπος επιτέθηκε δριμύτατα στην πολιτική του Παρισιού. Παρά την γενική οδηγία του Αβέρωφ για τήρηση ψυχραιμίας, ο τύπος άρχισε να εκφράζει έντονους προβληματισμούς για το μέλλον της ελληνογαλλικής φιλίας. Οι Βρετανοί ως τότε επικαλούνταν συχνά την αναγκαιότητα διατήρησης του ελέγχου της Κύπρου για τη διασφάλιση της Ανατολικής Μεσογείου και αυτός ήταν ένας από τους βασικούς λόγους για τους οποίους απέρριπταν την Ένωση. Η ελληνική πλευρά θεωρούσε ότι από τη στιγμή που η Ελλάδα και η Βρετανία ανήκαν στους ίδιους συνασπισμούς, οι βρετανικές αιτιάσεις δεν είχαν βάση και η Ένωση θα μπορούσε να επιτευχθεί χωρίς να θιγούν τα βρετανικά γεωστρατηγικά συμφέροντα. Η κίνηση της Γαλλίας να αποστείλει δυνάμεις στην Κύπρο και να οργανωθεί εκεί η κύρια αεροπορική και ναυτική βάση για την αποστολή του εκστρατευτικού σώματος στο Σουέζ θεωρήθηκε από τον ελληνικό τύπο ότι εξυπηρετούσε την γενικότερη φιλοσοφία του Λονδίνου αναφορικά με τη χρησιμότητα του νησιού.¹⁹ Από τα δημοσιεύματα της εποχής θα σταθούμε ιδιαίτερα σε εκείνα του *Messenger d'Athènes*, που εθεωρείτο ότι εξέφραζε την επίσημη πολιτική του ελληνικού υπουργείου εξωτερικών. Σε ένα σκληρό σημείωμα της εκδότριάς του γινόταν λόγος για συμπαιγνία Βρετανίας, Τουρκίας και Γαλλίας κατά της Ελλάδας και γινόταν αναφορά ακόμα και στο γαλλοκεμαλικό σύμφωνο Franklin-Bouillon, προκειμένου να τονιστεί με δραματικότητα η γαλλική επιλογή συστράτευσης με τους Βρετανούς.²⁰ Οι συγκρίσεις αυτές, όπως ήταν φυσικό, προκάλεσαν την αντίδραση του γάλλου πρεσβευτή Charpentier, ο οποίος ζήτησε τη μεσολάβηση του Αβέρωφ για μείωση της έντασης.²¹ Ο Αβέρωφ σε συνάντησή του με τον γραμματέα της γαλλικής πρεσβείας Laporte προσπάθησε να εξηγήσει τη λεπτή θέση της Αθήνας λόγω του Κυπριακού και της παρουσίας των Ελλήνων της Αιγύπτου και φρόντισε να προβάλει διακριτικά τις ελληνικές αντιρρήσεις στην αποστολή γαλλικού στρατού στην Κύπρο. Ωστόσο, ο έλληνας υπουργός δεν έδωσε απαντήσεις για την μελλοντική στάση τόσο της ελληνικής κυβέρνησης όσο και των ελλήνων εφοπλιστών σε περίπτωση που η εθνικοποίηση της διώρυγας του Σουέζ ήταν οριστική και το γεγονός αυτό προκάλεσε τη δυσaréσκεια του γάλλου συνομιλητή του.²²

Όσο πλησίαζε η ώρα της επέμβασης τόσο αυξάνονταν οι επιθέσεις του

19. Sofia Papastamkou, *La diplomatie française et l'affaire chypriote dans les années '50*, mémoire de DEA, Université de Paris I, Παρίσι 1999, σ. 14.

20. Εφ. *Messenger d'Athènes*, 30 Αυγούστου 1956.

21. A.M.A.E., Europe 1944-1960, Grèce 1956-1960, 178, Πρεσβεία Αθηνών προς Κεντρική Υπηρεσία, αρ. 880/EU, Αθήνα, 31 Αυγούστου 1956.

22. A.M.A.E., Europe 1944-1960, Grèce 1956-1960, 178, Πρακτικά συνομιλιών Αβέρωφ-Laporte, Αθήνα, 14-15 Σεπτεμβρίου 1956.

ελληνικού τύπου. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι πιο έντονες από αυτές προέρχονταν από τις υπερδεξιές εφημερίδες —κυρίως της Θεσσαλονίκης— και από εφημερίδες που ως τότε χαρακτηρίζονταν για την φιλοβρετανική στάση τους και τον καθαρά δυτικό προσανατολισμό τους. Ενδεικτικά ήταν τα άρθρα του Χρ. Πασσαλάρη στον *Ελληνικό Βορρά* από τις 6 ως τις 26 Σεπτεμβρίου 1956, όπου υπό τον τίτλο «Η λεγεώνα των δολοφόνων» εξαπέλυσε μια σφοδρή επίθεση εναντίον της γαλλικής πολιτικής στην Ινδοκίνα και την Αλγερία, ενώ τό-νιζε ότι όλες οι εκστρατείες που είχε κάνει ως τότε η Γαλλία στέφονταν από πλήρη αποτυχία (ανέφερε χαρακτηριστικά την Αίγυπτο και τη Ρωσία επί Να-πολέοντα, την Κριμαία, τη Συρία, την Κίνα, το Μεξικό κ.ά.).²³ Το κλίμα που επικρατούσε στην Ελλάδα χαρακτηριζόταν από τους στρατιωτικούς εκπροσώ-πους της Γαλλίας ως καθαρά «αντιδυτικό και γαλλόφοβο», αν και αποκλειό-ταν κάθε στροφή της Αθήνας προς το ανατολικό μπλοκ ή έστω προς μια ου-δετεροποίηση, καθώς οι Αμερικανοί δεν θα το επέτρεπαν με κανένα τρόπο.²⁴ Το αντιδυτικό κλίμα στην Ελλάδα περιέγραφε και η γαλλική πρεσβεία των Αθηνών: «Μέσα σε μια ατμόσφαιρα εθνικιστικής έξαρσης που αναπτύσσεται γύρω από το Κυπριακό, ο τύπος δεν θα μπορούσε να αφήσει να χαθεί η ευ-καιρία να προβάλει τη νίκη της Αιγύπτου έναντι του ιμπεριαλισμού. Από την έναρξη της υπόθεσης του Σουέζ η αλληλογραφία της πρεσβείας δεν χάνει ευ-καιρία να επισημαίνει τον έντονο αντίκτυπο που θα είχε εδώ μια επιτυχία του Νάσερ. Ο χαρακτήρας των άρθρων του τύπου αποδεικνύει ότι οι φόβοι μας ήταν δικαιολογημένοι (...). Κατά τον αμερικανό πρεσβευτή η τρέλα των Ελ-λήνων υπέρ του Νάσερ —του οποίου μάλιστα πορτραίτα τοποθετήθηκαν και σε κινηματογράφους της Αθήνας— προερχόταν από το γεγονός ότι υποστήριζε τις ελληνικές θέσεις στην Κύπρο»· προσέθετε επίσης ότι η αιγυπτιακή στάση έναντι των Βρετανών συγκινούσε τον μέσο Έλληνα που έβλεπε με συμπάθεια την αντίσταση ενός «μικρού» προς έναν «μεγάλο» και ταυτιζόταν με αυτόν ανα-λογιζόμενος τη δική του στάση κατά το 1940-41.²⁵

Η έναρξη των εχθροπραξιών στην Αίγυπτο εκ μέρους των Ισραηλινών την

23. Εφ. *Ελληνικός Βορράς*, 16-26 Σεπτεμβρίου 1956. Χαρακτηριστική είναι εξάλλου μια σειρά άρθρων της περιόδου σε όλες τις εφημερίδες, με πιο επικριτικά όσα δημοσιεύ-τηκαν στην *Καθημερινή*, το *Βήμα*, την *Εστία* και τον *Εθνικό Κήρυκα*. Ιδιαίτερη ήταν η στάση της εφημερίδας *Το Φως* της Θεσσαλονίκης, η οποία σταθερά από το 1954 δημο-σίευε άρθρα και σχόλια κατά της γαλλικής παρουσίας στην Αλγερία χωρίς να τα συνδέει άμεσα πάντα με τη στάση του Παρισιού στο Κυπριακό, όπως έκαναν οι άλλες ελληνικές εφημερίδες. Βλ. για παράδειγμα *Το Φως*, 3 Νοεμβρίου 1954, 17 Ιουλίου 1955 και 2 Οκτω-βρίου 1955.

24. Service Historique de l'Armée de Terre (S.H.A.T.), 14S84, Στρατιωτικός ακόλουθος προς Υπουργείο Άμυνας, χ. αρ., Αθήνα, 6 Σεπτεμβρίου 1956.

25. A.M.A.E., Europe 1944-1960, Grèce 1956-1960, 177, Πρεσβεία Αθηνών προς Κεντρική Υπηρεσία, αρ. 1045/EU, Αθήνα, 20 Οκτωβρίου 1956.

29η Οκτωβρίου 1956 και η μετέπειτα αποβίβαση των Αγγλογάλλων στο Σουέζ (5 Νοεμβρίου) προκάλεσαν, ως γνωστόν, τις έντονες διαμαρτυρίες ολόκληρου του κόσμου, συμπεριλαμβανομένων των Η.Π.Α. και της Σοβιετικής Ένωσης. Η εκδότρια του *Messenger d'Athènes* I. Στεφανόπολις, η οποία είχε τιμηθεί με τον τίτλο του Chevalier d'Honneur από τη Γαλλική Δημοκρατία, με νέο άρθρο της στις 7 Νοεμβρίου 1956 επιτέθηκε με σκληρότητα στη γαλλική πολιτική, κάνοντας γνωστές κατ' αυτό τον τρόπο τις αντιρρήσεις της ελληνικής κυβέρνησης για την τελική επιλογή του Παρισιού. Σύμφωνα δε με γαλλικές εκτιμήσεις, με τέτοιου είδους δημοσιεύματα η κυβέρνηση Καραμανλή έδειχνε μια διάθεση να μην αποκοπεί από την κοινή γνώμη.²⁶ Η επίσημη ελληνική θέση στη σύγκρουση ήταν «αυστηρή ουδετερότητα» και αυτό επιβεβαιώθηκε με την απαγόρευση της διέλευσης βρετανικών και γαλλικών αεροπλάνων που πετούσαν για την Κύπρο από τον ελληνικό εναέριο χώρο. Πληροφορίες μάλιστα που ήθελαν γαλλικά αεροπλάνα να υπερίπτανται του ελληνικού εναέριου χώρου ανοιχτά της Καλύμνου προκάλεσαν τις διαμαρτυρίες του Αβέρωφ προς τον Charpentier. Ο γάλλος πρεσβευτής ωστόσο αρνήθηκε να μεταβιβάσει τις διαμαρτυρίες στο Quai d'Orsay, κάνοντας λόγο για εσφαλμένες πληροφορίες και αντιγαλλική προπαγάνδα, γεγονός που ανάγκασε τον έλληνα υπουργό εξωτερικών να αποσύρει τις κατηγορίες του. Ωστόσο, οι πληροφορίες διέρρευσαν στον τύπο και έδωσαν την ευκαιρία για νέα αντιγαλλική επίθεση.²⁷ Η ψυχρότητα στις σχέσεις των Ελλήνων με τους Γάλλους και τους Βρετανούς είχε κορυφωθεί. Οι Γάλλοι κατηγορούσαν τους Έλληνες ότι την ίδια περίοδο άφηναν ασχολίαστη τη σοβιετική επέμβαση στην Ουγγαρία και οι έλληνες αντιπρόσωποι ήταν οι μόνοι που διατηρούσαν επαφές με τη σοβιετική πρεσβεία, στάση που

26. Εφ. *Messenger d'Athènes*, 7 Νοεμβρίου 1956. Η νέα αυτή επίθεση από ένα ως τότε φιλογαλλικό έντυπο —το μόνο εξάλλου που εκδιδόταν στα γαλλικά— προκάλεσε νέα ένταση και τις διαμαρτυρίες του Charpentier, ο οποίος μάλιστα ζήτησε από το Quai d'Orsay να εξετάσει την αφαίρεση από τη Στεφανόπολη του τιμητικού τίτλου που της είχε δοθεί. Βλ. A.M.A.E., Europe 1944-1960, Grèce 1956-1960, 178, Πρεσβεία Αθηνών προς Κεντρική Υπηρεσία, αριθ. 1155/EU, Αθήνα, 10 Νοεμβρίου 1956.

27. Η γαλλική πρεσβεία εξέφρασε τη λύπη της που έλληνες διπλωμάτες και πολιτικοί παραβρέθηκαν στην δεξίωση του σοβιετικού πρεσβευτή τη στιγμή που όλοι οι Δυτικοί μπουκόταραν κάθε επαφή με την Ε.Σ.Σ.Δ. εξαιτίας των γεγονότων της Ουγγαρίας. Οι Γάλλοι πίστευαν ότι και οι σχεδιαζόμενες διαδηλώσεις στην Αθήνα κατά των επεμβάσεων στην Ουγγαρία και την Αίγυπτο θα στρέφονταν τελικά μόνο κατά της επέμβασης στο Σουέζ. Βλ. A.M.A.E., Europe 1944-1960, Grèce 1956-1960, 177, Πρεσβεία Αθηνών προς Κεντρική Υπηρεσία, αρ. 1127/EU, Αθήνα, 10 Νοεμβρίου 1956. Για μια σύντομη συγκριτική εξέταση των κρίσεων στην Ουγγαρία και το Σουέζ βλ. Gyorgy Litván, «1956: crise de Hongrie, crise de Suez», *Guerres Mondiales et conflits contemporains* 200 (2000) 99-114 και Brian McCauley, «Hungary and Suez 1956: the limits of Soviet and American Power», *Journal of Contemporary History* 16.4 (1981) 777-800.

κατά τη γνώμη τους ήταν αδικαιολόγητη. Παράλληλα, στρέφονταν εναντίον των ελλήνων επιχειρηματιών που κατά τη γνώμη τους όψιμα προσέγγισαν τους 'Αραβες, ενώ έκαναν λόγο και για χρηματική ενίσχυση της φιλοαιγυπτιακής προπαγάνδας που εμφανιζόταν στον ελληνικό τύπο από άραβες επιχειρηματίες.²⁸

Οι εξελίξεις στην Αίγυπτο ήταν γοργές και εντυπωσιακές. Η άμεση προσφυγή της Αιγύπτου στον Ο.Η.Ε. και η ταυτόχρονη καταδίκη της επέμβασης από τις Η.Π.Α. και τη Σοβιετική Ένωση προκάλεσαν ταραχή στο Λονδίνο και το Παρίσι. Η γενική συνέλευση του Ο.Η.Ε. με ψήφισμά της στις 2 Νοεμβρίου ζήτησε τη διακοπή των επιχειρήσεων και την αποχώρηση των ισραηλινών δυνάμεων από το Σινά, αλλά οι κυβερνήσεις των δύο χωρών επέμειναν κάνοντας λόγο για προστασία του διεθνούς συμφέροντος. Πρόβαλαν δε την άποψη ότι η δική τους παρουσία θα περιοριζόταν στο να διασφαλίσει την ελευθερία στο Σουέζ κατά τη διάρκεια των συγκρούσεων μεταξύ Αιγυπτίων και Ισραηλινών.²⁹ Η αποβίβαση στις 5 Νοεμβρίου 1956 των γαλλοβρετανικών δυνάμεων στο Σουέζ πραγματοποιήθηκε σχεδόν μια εβδομάδα αργότερα από τον ισραηλινό βομβαρδισμό της 29ης Οκτωβρίου. Οι δυνάμεις των συμμάχων παρά την κατάληψη επίκαιρων θέσεων γύρω από το κανάλι έμοιαζαν μάλλον μωδιασμένες, καθώς η διεθνής κοινότητα είχε τοποθετηθεί στο σύνολό της κατά των επιχειρήσεων. Τη μέρα της αποβίβασης οι Σοβιετικοί με τηλεσίγραφό τους προς το Λονδίνο και το Παρίσι απείλησαν ακόμα και με χρήση πυρηνικών όπλων τις δύο χώρες αν δεν σταματούσαν τις επιχειρήσεις. Στις 7 Νοεμβρίου αποφασίστηκε η κατάπαυση του πυρός και στις 22 Δεκεμβρίου ξεκίνησε η αποχώρηση των βρετανικών, γαλλικών και ισραηλινών δυνάμεων από την Αίγυπτο, ενώ παράλληλα αποφασίστηκε η αποστολή κυανόκρανων του Ο.Η.Ε. στο Σουέζ.

Το αποτέλεσμα του όλου εγχειρήματος ήταν διπλό: ο Νάσερ επιβεβαίωσε

28. Γινόταν λόγος ειδικότερα για την ίδρυση της Ελληνοαραβικής Ένωσης στην Αθήνα με συμμετοχή του επιχειρηματία Γ. Μποδοσάκη κ.ά. Βλ. Α.Μ.Α.Ε., Europe 1944-1960, Grèce 1956-1960, 177, Πρεσβεία Αθηνών προς Κεντρική Υπηρεσία, αρ. 1127/EU, Αθήνα, 10 Νοεμβρίου 1956 και αρ. 1163/EU, Αθήνα, 17 Νοεμβρίου 1956. Στις ίδιες αναφορές υπογραμμιζόταν ότι ο Μποδοσάκης είχε εκμεταλλευτεί και κατά το παρελθόν καταστάσεις διεθνών κρίσεων προκειμένου να προωθήσει τα οικονομικά του συμφέροντα μέσω της πώλησης όπλων και πυρομαχικών και σημειωνόταν ο ρόλος του κατά τη διάρκεια του ισπανικού εμφυλίου. Για μια ανάλυση του ρόλου του Μποδοσάκη στις διεθνείς αγορές όπλων κατά τη δεκαετία του 1930 βλ. Θανάσης Δ. Σφήμας, *Η Ελλάδα και ο ισπανικός εμφύλιος πόλεμος*, Αθήνα, Στάχυ, 2000, κυρίως σ. 135-174.

29. Βλ. τα σχετικά κείμενα στο Jacques Dalloz, *Textes de politique étrangère de la France*, Παρίσι, PUF, 1989, σ. 98-91. Για την στάση του ΟΗΕ στην κρίση και ειδικά του Γενικού Γραμματέα του Οργανισμού Dag Hammarskjöld βλ. Michael S. Oren, «Ambivalent adversaries: David Ben-Gurion and Israel vs. the United Nations and Dag Hammarskjöld 1956-1957», *Journal of Contemporary History* 27.1 (1992) 89-127.

όχι μόνο ότι ήταν ο απόλυτος κύριος της Αιγύπτου, αλλά χάρη στις διπλωματικές ενέργειες αναδείχθηκε ως ο ηγέτης του αραβικού κόσμου και μια προσωπικότητα παγκόσμιου κύρους με ειδικό βάρος, αντίστοιχο του Τίτο ή του Νεχρού.³⁰ Από την άλλη η αποτυχία των Βρετανών και των Γάλλων κατέδειξε την αδυναμία των δύο αυτών δυνάμεων να εφαρμόσουν πολιτική ανεξάρτητη από τις επιλογές των Η.Π.Α. Το ερώτημα γιατί οι Αμερικανοί δεν απέτρεψαν την επιχείρηση, παρόλο που ήταν εν γνώσει τους από καιρό και είχαν διατυπώσει σχετικές αντιρρήσεις, θα μπορούσε να αποδοθεί σε διάφορες αιτίες, μεταξύ των οποίων ήταν ίσως και η εσκεμμένη επιθυμία της Ουάσιγκτον να αφήσει τους ευρωπαίους συμμάχους να εκτεθούν σε μια περιοχή ως τότε ήσσονος σημασίας για τις Η.Π.Α., η οποία πλέον θα περνούσε εξ ολοκλήρου στην αμερικανική σφαίρα επιρροής.³¹ Και είναι αλήθεια ότι το 1956 αποτελεί σημείο καμπής για την πορεία του μεσανατολικού κόσμου, καθώς έκτοτε οι Η.Π.Α. θα αντικαταστήσουν τη βρετανική και γαλλική παρουσία, ενώ θα κάνουν την εμφάνισή τους δυναμικά τόσο οι Σοβιετικοί όσο και οι άραβες εθνικιστές της Αιγύπτου και της Συρίας.³² Οι Βρετανοί και κυρίως οι Γάλλοι εξήλθαν από την κρίση οικονομικά και διπλωματικά ζημιωμένοι, η γαλλική παρουσία και κυρίως η πολιτιστική επιρροή στην Αίγυπτο δέχθηκαν ένα ισχυρό και ανεπανόρθωτο πλήγμα,³³ ενώ ακόμα και ο γάλλος πρωθυπουργός της εισβολής Guy

30. Βλ. Elie Podeh, «The Struggle over Arab hegemony after the Suez crisis», *Middle Eastern Studies* 29.1 (1993) 91-110.

31. Κοντά σε αυτό το λόγο θα μπορούσαν να επισημανθούν και μια σειρά από παράγοντες, όπως το γεγονός ότι οι Η.Π.Α. βρίσκονταν σε προεκλογική περίοδο και ότι οι πετρελαϊκές εταιρείες πίεζαν να μην επέλθει σύγκρουση με τον αραβικό κόσμο. Βλ. Milza, *ό.π.*, σ. 132. Κατά τον Kissinger η κυβέρνηση Αϊζενχάουερ ήταν αντίθετη με την άσκηση βίας, ενώ δεν είχε εκτιμήσει ορθά την κρίσιμότητα της κατάστασης, όπως και τις πραγματικές προθέσεις των Αιγυπτίων. Βλ. Kissinger, *ό.π.*, σ. 598-600.

32. McCauley, *ό.π.*, σ. 784-785 και S. W. C. Pack, *Sea Powers in the Mediterranean*, Λονδίνο, Arthur Barker, 1971, σ. 210-227. Για την παρουσία των Σοβιετικών στη Μεσόγειο βλ. Walter Laquer, *The struggle for the Middle East. The Soviet Union and the Middle East 1958-68*, Λονδίνο, Routledge and Kegan Paul, 1969 και Hélène Carrère d'Encausse, *La politique soviétique au Moyen-Orient*, Παρίσι, Presses des Sciences Politiques, 1975.

33. Οι επιπτώσεις στην γαλλόφωνη εκπαίδευση δεν περιορίστηκαν μόνο στην Αίγυπτο αλλά έγιναν αισθητές και στην πρώην γαλλική Μέση Ανατολή (Χαλέπι, Δαμασκός κ.ά.) με πυρπολήσεις γαλλικών σχολείων και αναστολή λειτουργίας άλλων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Βλ. Robert Frank, «Pierre Mendès France: au miroir du Moyen Orient, une certaine vision du monde (1956-1967)», στο *Pierre Mendès France et le rôle de la France dans le monde*, Γκρενόμπλ, Presses Universitaires de Grenoble, 1991, σ. 277. Για μια ανάλυση της αδυναμίας της Γαλλίας να προασπίσει την θέση της στον αραβικό κόσμο βλ. Henry Laurens, *Le Royaume impossible. La France et le genre du monde arabe*, Παρίσι, Armand Colin, 1990.

Mollet αποδέχτηκε ότι η προάσπιση των δυτικών συμφερόντων θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί μόνο μέσω της ατλαντικής συμμαχίας.³⁴

Η λήξη των επιχειρήσεων στην Αίγυπτο ικανοποίησε την ελληνική κυβέρνηση, ενώ χαιρετίστηκε ως νίκη των αντιαποικιακών δυνάμεων από τον ελληνικό τύπο. Μόνο ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος, που τότε ήταν ανεξάρτητος βουλευτής, δεν συμπορεύτηκε με το γενικευμένο αντιγαλλικό κλίμα της εποχής. Γνωστός για τα φιλογαλλικά του αισθήματα, καθ' όλη την περίοδο αυτή ζητούσε από τον ελληνικό πολιτικό κόσμο και τον ελληνικό τύπο να δείξει «πολιτική ωριμότητα και να αναγνωρίσει το τεράστιο εκπολιτιστικό έργο που είχε επιτελέσει η Γαλλία στη Βόρεια Αφρική». Σύμφωνα όμως με τη γαλλική πρεσβεία, η στάση του αυτή τον αποδυνάμωνε από την κοινοβουλευτική του επιρροή και μείωνε τις πιθανότητες που ίσως είχε να διαδεχθεί τον Καραμανλή, καθώς είχαν κυκλοφορήσει σχετικά σενάρια διαδοχής.³⁵

Η κρίση του 1956-1957 στις ελληνογαλλικές σχέσεις είχε επιπτώσεις στους δύο βασικούς τομείς της γαλλικής παρουσίας στην Ελλάδα: πρώτον στην οικονομία και δεύτερον στον πολιτισμό και την εκπαίδευση.

Στον τομέα των οικονομικών συναλλαγών, παρά το γεγονός ότι οι ελληνικές εξαγωγές προς τη Γαλλία (ιδίως καπνού και βάμβακος) αυξήθηκαν λόγω του αποκλεισμού των Γάλλων από τις αραβικές αγορές, υπήρχε ένα αρνητικό κλίμα —πρόσκαιρο όπως αποδείχθηκε— για ανάπτυξη επενδυτικής δραστηριότητας στην Ελλάδα. Επιπρόσθετα η συνολική κατάσταση ήταν εύλογο να αποτρέψει μια σειρά από έλληνες επιχειρηματίες που είχαν συμφέροντα στην Αίγυπτο και τη Μέση Ανατολή να συνάψουν οικονομικές σχέσεις με το γαλλικό κεφάλαιο.

Στον τομέα του πολιτισμού και της γαλλοφωνίας η γαλλική διπλωματία δεν κατάφερε να επωφεληθεί από τη μείωση των μαθητών των αγγλικών ιδρυμάτων εξαιτίας της κυπριακής κρίσης. Οι διπλωματικές θέσεις της Γαλλίας τόσο απέναντι στο Κυπριακό όσο και στην κρίση του Σουέζ απέτρεψαν αρκετούς Έλληνες να εγγράψουν τα παιδιά τους στα γαλλικά ιδρύματα την ώρα που το Βρετανικό Συμβούλιο έκλεινε τις πόρτες του για λόγους ασφαλείας. Ο

34. Η Γαλλία έχασε μεγάλο μέρος από τις αγορές της Μέσης Ανατολής, η τιμή τού πετρελαίου εκτινάχθηκε από τα 14 \$ ο τόνος στα 21 \$, ενώ οι Βρετανοί αμφισβητούσαν πλέον ανοιχτά τη δυναμική που θα μπορούσε να έχει μια συμμαχία με τη Γαλλία και στράφηκαν οριστικά προς τις Η.Π.Α. Κατά έναν τρόπο η κρίση του 1956 έστρεψε την προσοχή της Γαλλίας στην ανάπτυξη της Ε.Ο.Κ. ως μέσο εξισορρόπησης των δυνάμεων στα πλαίσια του δυτικού συνασπισμού. Βλ. σχετικά Gérard Bossuat, «Guy Mollet: la puissance française autrement», *Relations Internationales* 57 (1989) 40 και 44· Anthony Adamthwaite, «La France pendant la crise de Suez vue par la Grande-Bretagne», *Relations Internationales* 58 (1989) 187-194· Kissinger, *ό.π.*, σ. 612.

35. A.M.A.E., Europe 1944-1960, Grèce 1956-1960, 159, Πρεσβεία Αθηνών προς Κεντρική Υπηρεσία, αρ. 1244/EU, Αθήνα, 7 Δεκεμβρίου 1956.

πρεσβευτής της Γαλλίας στην Αθήνα Charpentier ανέφερε πως παρά το γεγονός ότι ο ελληνικός λαός δεν ακολουθούσε τον υποδαυλιζόμενο από τον τύπο αντιγαλλικό και αντιβρετανικό φανατισμό, είχε μειωθεί η πολιτισμική επιρροή της Γαλλίας. Η πρεσβεία και το Γαλλικό Ινστιτούτο Αθηνών προσπάθησαν την περίοδο αυτή με τη διοργάνωση ομιλιών γάλλων διανοούμενων στην Αθήνα να τονώσουν την παρουσία τους και να αναστρέψουν την εικόνα της Γαλλίας στους κόλπους της ελληνικής κοινωνίας, με πενιχρά ωστόσο αποτελέσματα.³⁶

Η ένταση στις ελληνογαλλικές σχέσεις παρέμεινε —αν και φθίνουσα— και κατά το 1957. Η έξωση του βραϊκού στοιχείου της Αιγύπτου έδωσε το δικαίωμα σε 150 περίπου Εβραίους ελληνικής υπηκοότητας να μεταβούν στην Ελλάδα (οι οποίοι ωστόσο προτίμησαν το Ισραήλ), ενώ από την ελληνική πλευρά εκφράζονταν φόβοι για γενικότερες διώξεις των Δυτικών της Αιγύπτου. Τον φόβο της ελληνικής κυβέρνησης για την τύχη των Ελλήνων Αιγυπτιωτών υπογράμμισε ο Charpentier, αναφέροντας ότι εφημερίδες που πρωτοστάτησαν κατά της γαλλοβρετανικής επέμβασης στο Σουέζ, όπως το *Βήμα* και η *Ελευθερία*, ζητούσαν τώρα δυναμική προστασία της ελληνικής κοινότητας από την αιγυπτιακή πολιτική.³⁷ Όταν ύστερα από λίγο οι διώξεις κατά του ξένου στοιχείου στην Αίγυπτο περιέλαβαν και τους Έλληνες, ο γάλλος πρεσβευτής σημείωνε με ειρωνεία και με μια δόση χαιρεκακίας ότι «η Ελλάδα δεν στάθηκε αλληλέγγυα στη Δύση, χωρίς ωστόσο να πετύχει την αναγνώριση από την Αίγυπτο».³⁸ Ολόκληρο το διάστημα 1957-1958 οι γαλλικές πρεσβευτικές αναφορές έκαναν λόγο για τις προσπάθειες της ελληνικής κυβέρνησης να προστατεύσει την ελληνική κοινότητα της Αιγύπτου και τα ελληνικά εμπορικά και ναυτιλιακά συμφέροντα στην περιοχή (π.χ. επίσκεψη Καραμανλή-Αβέρωφ στο Κάιρο τον Αύγουστο του 1957), αλλά τόνιζαν την τελική αποτυχία της ελληνικής στάσης τουλάχιστον αναφορικά με το μέλλον των Αιγυπτιωτών Ελλήνων.³⁹ Η συμπόρευση της Ελλάδας με το αντιαποικιακό μέτωπο που είχε διαμορφωθεί στα πλαίσια του Ο.Η.Ε. συντήρησε την ψυχρότητα στις σχέσεις Ελλάδας-Γαλλίας για μια περίοδο ως τις αρχές της δεκαετίας του 1960. Η υποστήριξη της

36. A.M.A.E., Relations Culturelles, Echanges Culturels, Grèce, 246, Πρεσβεία Αθηνών προς Κεντρική Υπηρεσία, αρ. 1132/DGRCT, Αθήνα, 10 Νοεμβρίου 1956.

37. A.M.A.E., Europe 1944-1960, Grèce 1956-1960, 177, Πρεσβεία Αθηνών προς Κεντρική Υπηρεσία, αρ. 70/71, Αθήνα, 28 Ιανουαρίου 1957.

38. A.M.A.E., Europe 1944-1960, Grèce 1956-1960, 177, Πρεσβεία Αθηνών προς Κεντρική Υπηρεσία, αρ. 137, Αθήνα, 14 Φεβρουαρίου 1957.

39. Παρά τις προσπάθειες που κατέβαλε η ελληνική κυβέρνηση, ο ελληνικός πληθυσμός της Αιγύπτου εγκατέλειψε σταδιακά τη χώρα. Από τα 100.000 άτομα το 1950 δεν απέμειναν εκεί παρά 18.000 το 1967 και περίπου 15.000 το 1972. Ιωάννης Χασιώτης, «Η μεταπολεμική μετανάστευση και ο απόδημος Ελληνισμός», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. ΙΣΤ', Αθήνα, Εκδοτική Αθηνών, 2000, σ. 527.

Αθήνας στην αυτοδιάθεση της Αλγερίας, η διακριτική στήριξη της Συρίας που αντιμετώπιζε τις πιέσεις της Τουρκίας και των δυτικών συμμάχων της το Νοέμβριο του 1957, η συμμετοχή της Ελλάδας στην τριμερή διάσκεψη του Μπριόνι —μαζί με την Αίγυπτο και τη Γιουγκοσλαβία— και η ελληνική αντίθεση στη νατοϊκή επέμβαση στο Λίβανο τον Ιούλιο του 1958 συντηρούσαν το ψυχρό κλίμα και την καχυποψία στις ελληνογαλλικές σχέσεις.⁴⁰

Η άνοδος του De Gaulle στην εξουσία το 1958, αλλά κυρίως η διπλωματική ήττα των Βρετανών και των Γάλλων στην υπόθεση του Σουέζ, θα εξελείπει —ή έστω θα μειώσει αισθητά— τα γεωστρατηγικά ενδιαφέροντα του Παρισιού στην περιοχή και έτσι θα πάψει να απασχολεί την γαλλική διπλωματία η ελληνική πολιτική και παρουσία στην Ανατολική Μεσόγειο. Η σταδιακή επίλυση των δύο βασικών προβλημάτων της Ελλάδας και της Γαλλίας —του Κυπριακού (1960) και του Αλγερινού (1962), αντίστοιχα— έθεσε τέλος στους βασικούς λόγους που οδηγούσαν Αθήνα και Παρίσι σε αντικρουόμενες θέσεις στο διπλωματικό πεδίο και σταδιακά οι διμερείς σχέσεις αποκαταστάθηκαν πλήρως. Η κρίση της περιόδου 1956-1958 αποτέλεσε εν τέλει μια αρνητική παρένθεση στις παραδοσιακά καλές ελληνογαλλικές σχέσεις, ενώ θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ένα παράπλευρο αρνητικό αποτέλεσμα τόσο της αποαποικιοποίησης όσο και της έξαρσης της κυπριακής υπόθεσης.

40. Κωνσταντίνος Σβολόπουλος, *Η ελληνική εξωτερική πολιτική 1945-1981*, τ. Β', Αθήνα, Εστία, 2001, σ. 95.

S U M M A R Y

Lambros Flitouris, *The Suez Crisis and the Greek-French Relations*

The Suez crisis in 1956 constitutes an important point in the development of the international relations at the period of the cold war. 1956 is a landmark year for the appointment of the Arabic nationalism as a basic constitutive element of the anti-colonialist wave that convulsed the world. During this period, the relations of Greece with the states involved in the crisis were to a large extent precarious. The anti-imperialists tones of Nasser found impression in the Greek common opinion that was exceptionally irritated from the EOKA's fight in Cyprus. In the present article we examine one particular aspect of the crisis: the relations of Greece with France. The agreements of economic collaboration that was achieved by Markezinis in 1953 signalled a new era in the activation of French capital in Greece. In combination with the big cultural tradition that France had in the country but also with the crisis in the relations of Greece with the UK because of the Cypriot question, the French factor in Greece acquired a great importance. However, the French diplomacy followed the policy of London and because of this the relations between Greece and France faced their more important post-war crisis. The Greek common opinion also turned against France, while the French diplomacy lost a great opportunity to strengthen her place in Greece. In the sector of economic relations and cultural exchanges befell a period of alidity with extensions in the Greek internal political life. The crisis of the period 1956-1958 constituted a negative parenthesis in the traditionally good relations between Athens and Paris, while it could be characterized as an adjacent negative result of the anti-colonial struggle and the Cypriot affair.